

**Rossiya va Yevropa Ittifoqi hamkorligi: XXI asrda MDH hududida
iqtisodiy yetakchilik uchun kurash**

Rayimov Farhod

SamDU II bosqich magistranti:

ilmiy rahbar : proff.Nuriddinov E.Z.

XXI asrda MHD davlatlari iqtisodiyotida yetakchilikning qo`lga olish maqsadida Rossiya va Yevropa Ittifoqi o`rtsida kurash yanada avj oldi. Yangi ko`rinishda Rossiya Federatsiyasi tashqi siyosati konsepsiyasini yaratish uchun ko`plab ishlarni amalga oshirdi. Rossiyaning asosiy tashqi siyosatining ustuvor yo`nalishi sifatida birinchi o'rinni MDH mamlakatlari bilan ikki tomonlama va ko'p tomonlama aloqalarni rivojlantirish turardi. Bundan ko`zlangan asosiy sabab Rossiyaning bu davlatlar bilan har tomonlama bog`liqligiga va iqtisodining ko`p jihatlari bilan o`zaro bog`langanligini aytishimiz mumkin. Rossiya va Yevropa Ittifoqi kontekstida joylashuvi ham hamkorlikda bir qancha qulayliklarni tug`dirishi mumkin edi. Sobiq Sovet Ittifoqi davrida Yevroosiyo integratsiyasi o`ziga xos ko`rinishda edi. Bu integratsiyasi asosan sotsialistik jamiyatlarni birlashtirgan edi. Hozirgi kunga kelib bu sohadagi integratsiya tubdan farq qilardi. Biroq, konferensiya ishtirokchining diqqat markazida Yevroosiyo integratsiyasi va buning ikki tomonning munosabatlarni omillariga bog`liqligi muhokama qilindi. Rossiya-Yevropa Ittifoqi hamkorligi, imkoniyati hozirgi ko`rinishda qanday bo`lishi lozimligi to`g`risida savol ham yuzaga keldi¹.

Biroq, endilikda ekspert doiralarida keng bahslar vujudga kela boshladi. Endilikda Sobiq Sovet davlati o`rnida vujudga kelgan yangi mustaqil davlatlarning keng integratsiyon jarayonlarga tortish xususida bir qancha muommoli vaziyatlar

¹ 1.Бекмурзаев Б. Международные отношения // Московский журнал международного права. - 2010. - №4. - С.10.

yuzaga keldi. AQSh va Yevropa Ittifoqi davlatlari birinchi navbatda bu hududagi davlatlarning iqtisodiy hayotiga kirib bora boshladi. Birinchi navbatda, Transatlantik erkin savdo maydoni masalasida 2013-yilda muzokaralar bo`lib o`tdi. Global iqtisodiy inqiroz oqibatlarini bartaraf etishda G'arb davlatlari ko`plab rivojlanayotgan davlatlarni himoya qilishni o`z zimmasiga olish taklifi bilan chiqdi. Ko'pchilik kuzatuvchilar davlatlar iqtisodiy inqirozi holatida integratsiyon holat qanday bo`lishiga diqqat e`tiborini qaratdi. Bunday vaziyatni nisbatan to`g`ri baholagan Yevropa Ittifoqi va Rossiya ikki o`rtadagi ayrim muommolarni bartaraf etgan holda hamkorlikning yangi bosqichga ko`tarishga harakat qildi. Yevropa Ittifoqi-MDH bilan ham manfaatli aloqalarni yo`lga qo`yishga harakat qildi va buni uddasidan ham chiqdi. Yevropa davlatlari uchun taminotchi sifatida MDH davlatlari nazarda tutila boshlandi. Shuningdek iqtisodi ancha rivojlangan Yevropa Ittifoqi davlatlari bu hududlarning o`z mahsulotlari sotiladigan bozor sifatida ham qarardi.

Rossiya Yevropa Ittifoqi bilan munosabati:

a) Bu aslida turg'unlik uzoq muddat davom etgan holda (2012, 2005 butun davri) bu munosabatlarning foydasiga ijobiy ta'sir ko'rsatgan bo'lar edi. EB-rosoyuz ko'proq Rossiya va uning manfaatlarini ishonidilar kutish bilan bog'liq bo'lishi mumkin taxminlar Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqiga (EAEC) ishlab chiqadi. HN ning rivojlantirishga ko'proq Yevropa Ittifoqi moyil bo`lgan.

b) Yevropa Ittifoqi Rossiyaning tashqi maydonda olib borayotgan ayrim siyosiy harakatlarini «sovet imperiyasi" ning yangi shakliga qaytish va uni tiklash uchun bir urinish sifatida baholamoqda edi. Yevropa Ittifoqi hech qachon Rossiyaning bu siyosatini maqullamasligini oshkora bildirib boshladi. Rossiyada "imperial ambitsiyalarini", jonlantirish uchun harakatlar davom etardi.

c) Yevropa Ittifoqi va EAEC tobora hamkorligini yildan yilga kuchaytira boshladi. 2000 yilda Yevropa Ittifoqining kengaytirish uchun olib borilayotgan harakatlar Rossiya tomonidan ochiqdan ochiq qarshilik bildirishi ahamiyat kasb etdi. Aytaylik. Yevropa Ittifoqining bu kengaytirish rejasiga qarama-qarshi siyosat sifatida Rossiya MDH davlatlari ishtirokida bir qancha tashkilotlarni tuzishga

harakatini ancha jadallashtiri yubordi. Ayni paytda bir qancha tashkilotlar tuzildi, misol sifatida Rossiya, Qozog'iston va Belarus (Cu) Bojxona ittifoqi va Yevroosiyo iqtisodiyoti-ijro etish komissiyasi faoliyati (EEC) va boshqalarni misol sifatida keltirishimiz mumkin².

Shunday vaziyatda Yevropada o'z tasirini ko'paytirish masalasi bo'yicha Yevropa Ittifoqi va Rossiya o'rtasida zimdan kurash ketardi. Yevropa Ittifoqi o'sishni farqlash va Yevropa, MDH mamlakatlarida ta'siri uchun Moskva va Bryussel o'rtasidagi raqobat mustahkamlash uchun ko'plab ishlarni amalga oshirdi. Shu bilan birgalikda Yevropa integratsiyasining t asosiy vazifalaridan biri bo'lgan ashqi chegaralari muammosini hal qilmasdan qoldiradi. Yevropa Ittifoqi Sharqiy yevropa davlatlari iqtisodiga kirib borish orqali ularning siyosiy hayotida ham tasir kuchiga ega bo'lishni ko'zlagan edi. Buni yaxshi tushungan Rossiya Yevropa Ittifoqining bu siyosatiga keskin norozilik bildira boshladi. Bu esa ikki tomon o'rtasidagi munosabatlarni boshi berk ko'chaga kirib qolishiga sabab bo'ldi.

Sobiq Sovet huddida iqtisodiy integratsiyani o'rnatishda Rossiyaning o'rni asosiy fguralardan biri sifatida qarala boshlandi. Rossiya o'z qiziqishlarini , yaxshi bozorining egallashni va kengayishini maqul yo'li sifatida bu hududlarni nazarda tuta boshladi. ECSning rahbari Viktor Khristenko 2004-yilda chop etilgan bir maqolasida : "Rossiya uchun bu hududlarning ahamiyati har tomonlama kerakdir, chunki bu hududda joylashgan davlatlarning iqtisodiyoti bevosita Rossiya bilan bog'langan edi. Shu bilan birgalikda bu davlatlarning ko'plari bilan bevosita davlat chegaralarining borligi ham ahamiyatlidir. Misol sifatida Qozog'iston, Belorusiya, Ukraina nazarda tutilgan ".

Shu bilan bir vaqtda rus Presidio Matbuot nashrlarga ko'ra, bu loyiha rivojlanib, Moskva Yevroosiyo integratsiyasi asosiy ro'lni o'ynashi va Yevropa

².Бекмурзаев Б. Международные отношения // Московский журнал международного права. - 2010. - №4. - С.14.

ittifoqi davlatlari bilan ham iqtisodiy munosabatlarni rivojlantirish bilan bog`liq hech qanday ziddiyat yo`qligiga alohida o`z e`tiborini qaratdi.

Afsuski, post-sovet integratsiya, na Yevropa Ittifoqini na Sharqiy Yevropa davlatlariga foyda keltirardi. Bu asosan Rossiyaning bu hududda gegemon huquqqa bo`lgan talabini qondirardi. Bu reja kelajakda qanday amalga oshishiga kafolat yo`q. Biroq, Yevropa Ittifoqi davlatlari ham bu hududni o`z integratsiyasiga tortishga qilgan ko`plab harakatlari samarasiz tugay boshladi. Bunga sabab sifatida o`rtadagi masofa va Rossiyaning aralashganliga ham sabab bo`ldi. Yevroosiyo integratsiyasida Rssiya Belarussiya va Qozog`iston davlatlarining Bojxona Ittifoqi ham katta ro`l o`ynadi. Rossiyaning maqsadi bu tashkilotlarning tuzishdan maqsad sifatida G`arb davlatlarining ayyorona siyosatini o`z chegaralariga yaqinlashtirmaslik va bu hududlardagi iqtisodiy tuzulmalarni o`zining iqtisodiga moslashtirish edi.

Lekin shunga qaramay, 2015-yilga EAEC qurish rejalari bir haqiqiy sifatida Yevropa Ittifoqi ko`pchilik tomonidan qabul qilish to`grisida jiddiylik bilan muolaja qilindi. Chunki Umumiy Iqtisodiy Hududni 2012-yilda paydo bo`ldi va ish boshladi. Biz, aniq rejalarni tuzub olisimiz lozim (EC) EUROCOM-missiyasini qurish va qanday qilib bo`lsada uning faoliyatini samarali yo`lga solishimiz lozim edi. Bundan tashqari bu tashkilot keng vakolatlarga ega bo`lgan holda o`z faoliyatini olib borishi lozim edi. ECE har yilda kengashi a'zolari har bir integratsiya ayrim joylarda uchun mas'ul bo`lgan uyushma ichida o'zaro ta'sirni oshirib bormoqda. Bu o'z-o'zidan EAEK va Yevropa Ittifoqining kelajakdagi hamkorliklari uchun yaxshi institutsional zaxira hisoblanadi. Misol uchun, Yevropa Ittifoqi va Shimoliy Amerika erkin savdo kelishuvi (NAFTA) o'rtasidagi munosabatlarni isol sifatida keltirib o`tishimiz mumkin edi³.

Yevropa integratsiyasiga Ukraina, Belarus va Moldova kabi mamlakatlarni tortish maqsadida Yevropa Ittifoqi ko`plab ishlarni amalga oshirishga kirishdi.

³.Лихачёв В.Н. Россия и Европейский союз в международной системе (дипломатия, политика, право) 1998-2004 гг. Казань: Центр инновационных технологий, 2004. 430 с

Yevropa Ittifoqi bu davlatlarni o'z integratsiyasiga qo'shiishda ularga ko'plab imtiyozlar berishga vada berdi. 2011-yilda oktyabarda imzolangan shartnoma asosida (ko'p tomonlama erkin savdo zonasi farqli o'laroq - Yevropa Ittifoqi xususan, Bojxona ittifoqi doirasida majburiyatlari uning a'zolari Yevropa Ittifoqi bilan erkin savdo maydoni (FTA) joriy etish imkoniyatini istisno deb holatda turibdi va Qozog'iston, Rossiya, Belorussiya, Qirg'iziston, Tojikiston, Armaniston, Moldova va Ukraina), bu millatlararo organlarning ishlarini nazarda tutmaydi. Moskva nuqtai nazariga ko'ra agar biz Yevropa Ittifoqi bilan EEA o'rtasidagi TIFni tashkil qilishda ishtirok etmoqchi bo'lsak, bunday to'siqlarni bartaraf etish mumkin. Moskvada bu holatda to'g'risida kuchli variantlar ishlab chiqilmoqda edi. Ikki o'rtadagi savdo blokini tashkil qilish va Yevropa Ittifoq o'rtasida erkin savdo bitimini imzolash ortidan Bojxona Ittifoqiga Ukraina ham kiritish loyihasi to'g'risida o'z fikrini bildirdi. Bu variant da Ukrainaning Yevropa Ittifoqiga to'liq a'zo bo'lishiga to'sqinlik qilmaydi va Kiyev bu maqsadga erishish niyatida emas edi. Shu bilan birga, ko'plab Ukraina haydovchilar Yevropa Ittifoqi bilan erkin tijorat shartnomasi kirgan holda o'z avtomobil, aviatsiya, kemasozlik vositalari orqali bemalol kirib borish huquqiga ham ega bo'ldi. Yevropa Ittifoqining fikriga ko'ra, Ukraina Yevropa Ittifoqi va TC bilan erkin savdo qilishi mumkin⁴.

O'z-o'zidan, sobiq sovet integratsiyasining real taraqqiyotini tan olish Yevropa boshqaruv sinfiga oson emas edi. Ayni paytda, allaqachon 2005-yilda Yevropa Ittifoqi va Rossiya tashqi xavfsizlik maydon uchun bir qo'shma yo'l xaritasi ishlab chiqilgandi, unda Rossiya va ular ishtirok va mintaqaviy hamkorlik va integratsiya jarayonlarini inobatga olgan holda xavfsizlik tizimiga ham alohida ahamiyat qaratish lozim edi. Yevropa Ittifoqi xavfsizlik va barqarorlikni mustahkamlashda muhim o'rin tutadi. Ular hamkorlik shunday qilib faol o'zaro manfaatli yo'l vositasi natijaga yo'naltirilgandi. Hamkorlik va shunday umumiy qadriyatlarni ham ikki tomon ham birgalikda xurmat qilishlari lozim edi. Buyuk

⁴Лихачёв В.Н. Россия и Европейский союз в международной системе (дипломатия, политика, право) 1998-2004 гг. Казань: Центр инновационных технологий, 2004. 460 с

Yevropa shakllantirish uchun Rossiya va Yevropa Ittifoq o`rtasidagi munosabatlar katta o`rin tutardi. Yevropa Ittifoqi tomonida umuman bu jihatni qo'llab-quvvatlash va dunyodagi eng ilg'or integratsion hududni tashkil qilishda Rossiyansiz bo`lmasligini yaxshi bilardi. Yevropa Ittifoqi mavjud huquqini post-sovet integratsiyasini inkor qilish ham oson emas edi, shubilan birgalikda geosiyosiy xususiyatlarga tanlovi qoidalariga ha alohida ahamiyat qaratishi lozim edi. Shunday qilib, 2012-yilning noyabr oyida Yevropa Ittifoqining tashqi ishlar va xavsizlik siyosati vakili bo`lgan Ketrin Eshton Qozog'istonga tashrifi chog'ida Yevroosiyo integratsiyasini Yevropa Ittifoqi ijobiy munosabatni yana bir karra tasdiqladi. Shunga qaramay, quyidagi ikki shart-sharoitlar V. Chizhov ta'kidladi, unga ko`ra bunday jarayonni shakllantirishda bularning hammasi ixtiyoriy va barcha ishtirokchilar JST a'zolari edi⁵.

Yevroosiyo iqtisodiy hamjamiyati Rossiya Federatsiyasining gegemonlik huquqini yaxshi bilgan Yevropa Ittifoqi unga o`z tasirini o`tkazishni o`ziga xos yo`lini tuta boshladi. Yevropa Ittifoqi bunda bu integratsiyada ishtirok etayotgan davlatlarni o`z tomoniga og`dirib olish siyosatini qo`llay boshladi. Yevrop Ittifoqi Moldova uchun Yevropa Ittifoqi delegatsiyasi rahbari Dirk Schuebel maqul bo`ladigan imtiyozlarni berishga vada berdi. Yevropa Ittifoqi do'stona munosabatlarni bilan Moldova Respublikasi davom etadi. Rossiya-Yevropa Ittifoqi muzokaralari uchun

Rossiya, Qozog'iston va Belorussiya Bojxona Ittifoqining dastlabki bosqichlari integratsiyalangan Yevropada juda sezilarli edi. 2010-yil 1-yanvardan boshlab, TC umumiy tashqi tarifni joriy qildi. Bu to'satdan kutilmagan kelajakda istisno qilish Yevropa Komissiyasi tomonidan rasmiy so'rov so'ramay, yevropaliklar va Yevropa eksportchilari uchun qo'shimcha xarajatlar uchun savdo shartlariga bir qancha imtiyozlar ham belgilangandi. Misol sifatida tejamkorlik siyosati yaxshi natijaga olib kelishi mumkin edi.

5 Перспективы интеграции России и Единой Европы / Под ред. В.П. Колесова, М.Н. Осьмовой. - М.: Экономический факультет МГУ, ТЕИС, 2011. - 239 с.

Keyinchalik, Yevropa Ittifoqi va TC o'rtasidagi Bojxona kodeksining iyul 2010-yilda kuchga kirgan quyidagi o'tish davrida rozi edi. Yevropa Ittifoqi Rossiyaning jahon savdosida liberal tendensiyalari qo'llab-quvvatlash bilan iqtisodiy aloqalarda erkinlik siyosatini qo'llab quvvatladi. Bunday ahvol, bizning tashqi iqtisodiy aloqalarni yanada erkinlashtirishga Rossiya tomoni o'ziga xos ko'z bilan qarardi. Rossiya iqtisodiyotining hozirgi moslashuvi davrining murakkabligi uchun uning iqtisodi dunyo iqtisodiga mos tushishi lozim edi.

XXI asrning ikkinchi o'n yilligida ham Rossiya va Yevropa Ittifoqi o'rtasida ko'plab sohalarda bo'lgani kabi Yevroosiyo integratsiyasi masalasi hamda MDH davlatlari iqtisodiyotida yetakchilikni olish uchun iqtisodiy kurashlar o'z navbatida siyosiy qarama-qarshilikka qarab burildi. Xullas, ikki tomonning ham bu mintaqada kurashi hech bir tomonning katta ustunligini aks ettirmadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Бекмурзаев Б. Международные отношения // Московский журнал международного права. - 2010. - №4. - С.18.
2. Лебедева М.М. Мировая политика. М., 2009. - 454 с.
3. Лихачёв В.Н. Россия и Европейский союз в международной системе (дипломатия, политика, право) 1998-2004 гг. Казань: Центр инновационных технологий, 2004. 600 с
4. ПетерМ. Россия и Европейский Союз / Пер. с нем. В.В. Афанасьев. М.: МГПУ, 2006. 200 с.
5. Перспективы интеграции России и Единой Европы / Под ред. В.П. Колесова, М.Н. Осьмовой. - М.: Экономический факультет МГУ, ТЕИС, 2011. - 525 с.